

TIASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 2, Sayı: 3, Haziran 2015, s. 86-95

Sinan ÇAYA¹

TÜRKLER'DE AVCILIK

Özet

Türkler Orta Asya günlerinden beri daima avcılıkla meşgul oldular. İyi bir avcı olmak bir erkek için erdemdi ve bazen erkekliğe geçişte de bir genç için erginleme (tekris) ritüellerinden birini oluşturmaktaydı. Türk folkloru avcılıkla ilgili menkıbe, atasözü ve teşbihlerle doludur. Bazı av hayvanlarının konumu ve önemi daha bir ağırlıklıdır. Avrupa'da avcılık asillere inhisar ederken Türkler'de herkesin harcı olagelmıştır. Avcılık bir dış mekânlar hobisi olarak günümüze ulaşmış bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Av, avcı, avcılık, Türkler, kültür (ekin / hars)

HUNTING AMONG TURKS

Abstract

Turks have always engaged in hunting since the days in central Asia. Being a good hunter was a virtue for a man and it sometimes constituted one of the initiation rites into manhood for the adolescents. Turkish folklore is full of legends, proverbs and metaphors involving hunting. Some hunt animals are predominantly important. While in Europe hunting was confined to the nobility, for Turks it was an equalitarian activity. To this day, hunting has survived as an outdoor hobby.

Key Words: Prey, hunter, hunting, Turks, culture.

¹ Dr., İstanbul Üniv, Deniz İşletmeciliği ve Bilimleri Enstitüsü, sinacaya@hotmail.com

GİRİŞ

Eski Türkler göçebe bir toplum olarak zaten gündelik hayatta kendi evcil hayvanlarıyla hemdem olan insanlardı. Av hayvanları da onları ilâve besin kaynağı olarak ilgilendiriyordu. Bunun yanında avcılık silâhların denendiği ve silâhşorluğun uygulama alanı bulunduğu bir faaliyet anlamında belki daha da önemli bir işlev kazanıyordu. Avcılıkta maharet ortaya koymak bir kendini ispatlama yoluydu. Bu noktada eski Türkler’in cengâverlik vesilesiyle avcılıkla alâkaları gayet tabîî bir süreç anlamına gelir.

Honigman’ın (1972: 125) kaydettiği gibi, antropolog Ruth Benedict’in insan toplumlarında kültürleri belli başlı ayırt edici psikolojik eğilimler yoluyla ifade etmiştir. Bu bağlamda Dionisyen ve Apollonian ayırımına parmak basmıştır. Birinci tasnif var oluşun alışlagelmiş hudutlarını zorlayan, ikinci tasnif ise travmatik psikolojik değişikliklerden kaçınan ve sıradan gidişatı benimseyen yaklaşımı temsil eder. Birinci kültürde kendi kendisine yeter adam makbul kişilik tipidir ve savaşta veya avda inisiyatif göstermek bir onur kazanma vesilesidir.

Eski Türkler’de avcılık, gençlerin de erkekler kervanına kabûl edilmiş yolunda başarmaları gereken imtihan şekillerinden birini teşkil etmekteydi. Yani bir tekris (erginleme) ritüeli olarak da ortaya çıkıyordu.

Yabancı Kaynaklarda Türk Avcılığı

G. Lewis (1968: 8, 9), Türk Tarihi ile ilgili kitabında şöyle yazıyor: Türkistan’daki adamın nasıl biri olduğunu anlamak için Çinli şair Li Tai Po’ya kulak vermek yeter: O, bataklığın ve steplerin adamıdır. Hayatında bir kitap açmasa da iyi avlanmayı bilir. Cesur ve çeviktir. Sonbaharda atı semizdir çünkü bozkırın çimeni ata yarar. Dört nala kalktığında atın üstünde mağrurdur, görkemlidir! Kamçısı ıslıkla karları döver ya da yaldızlı kımında dinlenir. Bolca içtiği içkisiyle [kırmızı demek istiyor] canlanıp şahinini çağırarak uzaklara yönelir. Güçlü kolları yayı gerdiğinde vızıldayan okları kuşları bir bir havadan yere indirir. Herkes ona yol açar çünkü yiğitliği ve savaşçı mizacı Gobi havzasında herkesçe iyi bilinir.

Cengiz Han’ın Türk-Moğol bileşimi imparatorluğunda da avcılığın ayrı bir yeri olduğunu görürüz. Cengiz Han avcılık faaliyetini, askeri savaşı hazırlayan bir nevi manevra olarak ele alınmıştır: [Cengiz yasasına göre] savaşçıları talim ettirmek için her kış büyük bir av düzenlenecektir. Bu nedenle imparatorluğun tüm halkına, Mart ayından Ekim ayına kadar geyik, tavşan, karaca, keçi ve yabanî eşek avlamak yasaklanmıştır (Lamb 1992: 180).

Türkî Atasözlerinde Avcılık İzleri

Öz’ün (2000: 128, 132, 138, 139, 141, 144, 147) naklettiği Özbek atasözleri içinde avcılık ve av hayvanlarıyla ilgili bir çok örnekler (1) bulabiliriz:

- Aç domuzdan domuz da kaçsın (Åç tonıyızdån qaç tonıyız).
- Zengin kedisini tavşan avlar (Bâyniñ müşügi quyân åvlär) [Buradaki fikre paralel bir Özbek atasözü de “ köpek bile fakiri ısırır” (eski çâpânni it qâpär) şeklindedir].

- Bildircinin yuvası yok, / Nereye giderse öter [“her yer bu göçmen kuşa yuvadır” anlamı verir]. (Bedânâniñ üyi yoq, / Qaygä bårsä pitpildik).
- Bir kesekle [sertleştirilmiş toprak yumağı] iki serçe vurulmaz (Bir kesäk bilän ikki çumçuqni urib bolmäs).
- Boynundan bağlanan köpek ava yaramaz (Boynidän báylangän it ävgä yärämäs).
- Etin iyisi kazdır, / Köpeğin iyisi tazıdır (Etniñ yaxşisi qazi, / İtniñ yaxşisi tâzi).
- Filin ölümü dişi yüzündendir (Filniñ ölimigä tişi sâbâb).
- Her yerin tilkisini kendi tazısıyla avla! (Hâr yerniñ tülkisini öz tâzisi bilän ävlâ!).
- Acele etmeyen kağnılı, tavşana yetişir (Qıstänmägän arâbâli, guyângeä yetâr).
- Ördek ördekle, kaz kazla uçar (Ördäk ördäk bilän uçâr, / Gâz gaz bilän uçâr).
- Ördəğin olmadığı yerde su çulluğu kağandır (Ördäk yoq köldä lâyxoräk xân).
- Örumcek gibi örmeyi, bildircin gibi koşmayı bil! (Örgimçäkdäk örmälä, / Bedânädäk yoryalä!

Keza Doğan’ın (208, 210, 224, 225, 226, 233) bir makalesinde sıraladığı Kırgız atasözleri içinde de av ve avcılık teması eksik değildir:

- Ölmüş kaplandan canlı sıçan yeğdir! (Ölgön colborston tirüü çıçkan artık!).
- Halkını özlemeyen yiğit olmaz,/ Yerini özlemeyen hayvan olmaz (Elin sagınbas er bolbos,/ Cerin sagınbas mal bolbos).
- Serçe semirip batman [2-8 okka arası bir Türk ağırlık birimi] çekmez (Çımçık semirip batmanga tolbot).
- Börü etekten, coo cakadan alganda (Kurt eteğe, düşman yakaya sarılır).
- Kuş kanadıyla uçar, kuyruğuyla konar (Kuş kanatı menen uçat, kuyruğu menen konot).
- Çok koşan [hiç saklanmayan] tilki bir gün yakayı ele verir (Köp coylogon kuu tülkü, kolgo tüşpöy, koyucu emes).

Zalim Avcı” Motifi

Buna rağmen avcının cana kıyması aynı zamanda Türk folklorunda bir yandan nice tenkitlere de uğramıştır. Küçükken annem bana bir kitaptan bir avcı masalı okumuştur. Bir kuş yuvasındaki yavrular akşama kadar acı acı ötüşerek analarını bekliyorlardı ama o gelmiyordu. Kitapta yuvadaki yavruların resimleri de vardı. Yazar bir aralık yavrulara doğrudan sesleniyor, “işte böyle yavru kuşlar; bari sokulun birbirinize daha yakın!” diye teselli veriyordu çünkü ana kuş şimdi bir avcının torbasındaydı. Bu acıklı masal beni bir süre çok etkilemişti.

“Avcı vurmuş hey balam, yaralıyam [yaralıyım]” diyen Azerî ceylân türküsünde; “şu dağlara avcu daldı / o güzel ceylânı aldı / ben yanarım ceylânıma / yavruları öksüz kaldı” diyen kara gözlü ceylân türküsünde de “gezme ceylân bu dağlarda seni avlarlar / anadan, babadan, yârdan ayrı koyarlar” diyen türküde de benzer bir tema işlenmiştir. “Zalim avcı” fazlaca işitilen bir sıfat tamlamasıdır.

Anonim bir Türk halk masalı (2) bir zalim keklik avcısı konusunu işler. Masalın sonunda avcı zalimliğinin bedelini acı şekilde öder: Eskiden açlığın ve kıtlığın kol

gezdiği bir seferberlik zamanında, bir ihtiyar babayla küçücük bir kızı varmış. Annesi yavrucuğunu doğururken terk-i dünya eylemiş. Müşfik baba bebeciğine hem anne hem baba olmuş. Bebeciği açlıktan “ıngaa”yı çekip ağladığında o zavallı baba, o fukara baba; göz yaşlarını bir şişeye doldurup konu komşudan devşirdiği bir tutam unla karıştırıp öksüz yavrusunu avutmuş...(o zaman insanlar aç bîlâç ama haysiyetleriyle yaşarlarmış).

Günler günleri kovalamış (kızı serpilip büyümüş). Buğday gibi sapsarı saçlarıyla; kıpkırmızı elma yanaklarıyla; zeytin gözleriyle; kınalı elleri, keklik ayaklarıyla nar tanesi, nur tanesi, babacığının bir tanesi olmuş. Müşfik baba, “kızım gelinlik çağına geldi; daha bir dirhem et yediremedim; bari gidip bir keklik vurayım da karnı doymasa bile hiç olmazsa etin tadını bilir” diye, tüfeğini kaptığı gibi vurmuş kendini dağ yollarına! Fakir baba bir keklik bulma sevdası yüzünden, zavallı kızını bir göz odanın içersinde unutuvermiş. Dağın zirvesinde ara ki keklik bulasın! Tam umudunu kesmişken bir seki dibinden [keklik ötüşü taklidi] kekliğin sesini duyuvermiş. Yorgun baba birden canlanmış. Gözlerinin ferî gelmiş. Omuzları dikleşmiş. “İşte güzel kekliğim” diye zavallı hayvanın peşine düşmüş. Avcı kovalamış av kaçmış; avcı kovalamış av kaçmış. Nihayet bir çalı dibinde kıstırmış; tüfeğini doğrulttuğu gibi tetiğine basmış. Dağın zirvesinde tüfeğin sesi yankılanmış.

Avcı baba karların üzerine akan karları görünce yavrusu için sevinmiş. Oraya doğru seğırtmiş. Bir de ne görsün! Vurduğu; kovaladığı keklik değil de onun daha yeni doğmuş [yumurtadan yeni çıkmış], tüyleri yeni çıkmış, ağzında anasının verdiği bir tutam otlâ cansız yatan yavrusu değil miymiş! Baba bu işe üzölmüş hatâ yaptığını anlamış. Kekliği oracığa gömmüş. Soluk soluğa günlerce gecelerce koşmuş. Evinin kapısına gelmiş; “yavrum, evlâdım, aç kapıyı” demiş. İçerden ses gelmemiş. Zavallı baba kapıyı kırıp içeri girdiğinde bir de görmüş ki dünyalar güzeli kızı yatağının üzerinde; elinde babacığının fotoğrafı [resmî], göz pınarlarında birer damla yaş, melekler gibi ruhunu teslim etmiş; cansız yatıyor. “Vay benim kekliğim! Vay benim güzel evlâdım! Vay benim kanatlandırıp uçuramadığım! Vay benim cânım! Vay benim yavrum!” diye ağlamağa başlamış.

Yaygın Av Hayvanı Motifleri

Halk edebiyatına indiğimizde bazı av hayvanlarının diğerlerinden ayrı ve özel birer mevzu oluşturduklarını görmek mümkündür. Bunlardan birisi ceylândır. Bir başka adı cerendir. Bu güzel gözlü memeli, birçok şaire dişil güzelliği betimlemede esin kaynağı olmuştur. Bir türküde “şu cerenin sulakların gezmeli / kalem alıp kaşın gözün yazmalı” dizelerini buluruz. Yine bir Kars ürküsünde sevgili kız “ağlama ceyran balası [ceylân yavrusu] / sızlama ceyran balası / gider sözün karası” diye teselli edilmektedir.

Keklik de çok işlenen bir konudur. “Aşağıdan gelen hanım oynasın / keklik kebabını yiyen doymasın”; “ağlarım ben kekliğime oy oy!” diyen türkü; “kekliği düz ovada avlarlar / kanadını kanadına bağlarlar” diyen ünlü Silifke oyun havası; “kekliğim seker gelir / tüyüne döker gelir / hakikatli yâr olsa / dağları söker gelir” diyen Kayseri türküsü; “iki keklik bir

kayada ötüyor / ötme de keklik derdim bana yetiyor” diyen Balıkesir türküsü Türk insanının kolektif belleğine nakşolmuş güfte ve nağmelerdir.

Turna, allı turna, telli turna da öyledir. “allı turnam, bizim ele varırsan / şeker söyle, kaymak söyle, bal söyle” veya “turnalar uçun, yaylıdan geçin, yârimi seçin, turnalar!” veya “bir çift turna gördüm durur dağlarda / seversen Mevlâ’yı kalma yollarda! / sizi bekleyen var bizim ellerde / bizim ele doğru gidin turnalar” veya “telli turnam sökün gelir / inci mercan yükün gelir / elvan elvan kokun gelir / yâr oturmuş yele karşı” veya “turnam, kalk gidelim bize / tahammül kalmadı naza! / hasretliğin yıllar sürdü / hangi suçuma bu ceza oyy?” gibi türkü sözleri Türk toplumunda turna motiflerine örneklerdir.

Ördek ve güvercin de türkülere geçmiştir.“Yeşil ördek gibi daldım göllere / sen düşürdün beni gurbet illere” bir türkünün, “evlerinin önu bakla / güvercinler döner takla” bir diğer türkünün güftesidir.

Tilki kurnazdır, hınzırdır. Kümeslerin düşmanıdır. Bu şöhreti yüzünden de genelde avcılardan hiç merhamet celp etmez. Avcı, bir mantığa büründürme (rasyonalizasyon) psikolojik savunmasıyla, kendisini, tilki gibi bir varlığı imha etmekte çok haklı bulur. Tavşan sevimlidir ve art ayaklarının uzunluğu sayesinde tepelere kolayca tırmanır. Bu itibarla da tavşanın “ben yokuş aşağı inerken avcı etimi yesin, yokuş yukarı çıkarken ise b...kumu yesin” dediği rivayet olunur.

Geyiğin Özel Konumu

Öte yanan geyik de Türk folklorunda önemli yer tutan bir av hayvanı olmakla beraber, geyik avına iyi gözle bakılmadığı da bilinmektedir; zira geyiklere bir nevi kutsiyet atfedilmiş gibidir. Ziya Gökalp bir didaktik şiirinde “çocuktum ufacıktım / top oynadım acıktım. / buldum yerde bir erik / kaptı bir alageyik” dizelerini kaleme alırken serüvene vesile olacak hayvanı bir geyik olarak seçmiştir.

Öztelli’nin (basım tarihi verilmeyen ama 1970’lerde basıldığı kaynakçadaki en ileri tarihlerden anlaşılan) türküler külliyyatında çoban ve doğa türküleri kapsamında alınmış bir örnekte tövbekâr bir avcının yaktığı bir geyik türküsüne rastlıyoruz: “Biz de gittik bir geyiğin avına / aldı geyik bizi kendi tavına [tuzağına] / tövbeler tövbesi geyik avına! ağla bülbül, dağlar senin yâr benim / geyik ile uğraşamam, can benim”. (Son iki mısra nakarat olarak türkü boyunca tekrarlanıyor) (Öztelli w.date s.318)

Öztelli aynı derleme eserde (s. 324) Âşık Kerem halk masalında geçen bir geyik türküsüne de yer veriyor. Yolculuk sırasında Kerem, bir dağda yaralı dişi geyiği görünce sazı alıp kâh avcıya kâh geyiğe seslenerek bir türkü yakmış: “Ne pek düştün şu geyiğin izine / kurşun değmiş, al kan saçar dizine / mor sinekler konmuş ala gözüne / kaç kuzulu [yavrulu] geyik kaç, avcı geldi! / şurada bir geyik ağlar iniler / geyiğin derdi yaram yeniler / kanlı olur avcılarının tazısı / kara imiş yavruların yazısı / meme mi isten hay ananın kuzusu / kaç kuzulu geyik kaç, avcı geldi / şurada bir geyik ağlar iniler / geyiğin derdi yaram yeniler”.

Menkıbeye göre Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemi ulu kişilerinden önemli bir tanesi de (türbesi Bursa’da günümüzde de ziyaret alan) ünlü Geyikli baba’dır: “[O]

diğer dervişlerden ayrı dururdu ve dağda geyikçiklerle yürürdü. Korkut Alp âni pek severdi. Korkut Alp kocamıştı ve Orhan Gazi’ye bir âdem gönderdi kim ‘benim köylerim yanında bir nice derviş geldi oturur; ol dervişlerin aralarında bir derviş vardır; dağda geyikçiklerle gezer ve mübarek kişidir’ dedi. Bir nice günden sonra bir kavak ağacını derviş kopardı; omzuna alıp götürüp Bursa’nın hisarına geldi ve padişahın konağına girdi. Dış kapının iç yanına ol kavağı dikmeğe başladı. Sultana haber verdiler: “Ol derviş geldi; bir kavak ağacı getirdi; kapıda dikiyor. Orhan Gazi çıktı; gördü kim derviş ağacı dikmiş. Ve dahi Orhan’a sormadan dikmiş. Ve padişaha etti [dedi]: ‘Teberrükümüz [uğurlu, kutlu sayma] oldukça dervişlerin duası sana ve nesline makbûldür’ ” (Âşık Paşazâde’nin Tevarih-i Âli Osman adlı eserine atıfla kaydeden Tanyol, 2007: 44-45).

Erdoğan Tünaş’ın senaryosuna dayanarak Süreyya Duru’nun yönetmenliğinde çevrilen 1969 tarihli Alageyik adlı sinema eserinde geyik avcısı köy genci Halil (Cüneyt Arkın) ile köyün güzeli Zeynep (Mine Mutlu) arasındaki aşkın arka fonunda Halil’in geyik avı sevdası ağırlıklı yer tutar. Kişilerin ağızlarından dökülen “susuz tarla, sütsüz bebek ve avsız adam” benzetmeleriyle avcılığın bir tutku olduğu vurgulanır. Halil’i tuzağa çekmek isteyen hasmı Karaca Ali (Bilâl İnci) onu bir hileyle gerdek gecesinde(!) yine av peşine sevk eder. Ağanın boruyla alageyik sesi çıkartan adamı vasıtasıyla Halil son defa ava çıkar; dayanamaz. Bilge yaşlı kadın Sultan Ana’nın (Aliye Rona) deyişle “deli oğlanın av sevdası” böyle bir şeydir. Cömert Halil köyü defalarca geyik etine doyurmuştur. Sultan Ana Halil ile bir konuşmasında ona şöyle seslenmişti: “Geyik avlayan iflâh olmaz; uğursuzluktur, oğul!”.

İkinci Meşrutiyet öncesinde İttihat ve Terakki’ci Enver Bey’in (sonradan Enver Paşa) arkadaşı, Kolağası (önyüzbaşı) Resneli Niyazi Bey’in evcilleştirdiği bir geyiği vardı. Adını “Hürriyet” koymuştu. Zaten dönemin ünlü sloganı da “Hürriyet, Adalet, Müsavat [eşitlik] idi. Bir başka slogan da “Yaşasın Niyazi’ler, Enver’ler” idi. Niyazi Bey’in geyiğiyle birlikte resimleri bazı kartpostallara basılmıştı. Resneli Niyazi’nin karizma inşası ve popüler çıkışı sürecinde bu maskot geyiğin mutlaka önemli yeri olmuştur. (Belki en dürüst ve tok gözlü İttihatçı oydu. Payitaht-İstanbul’a gitmek yerine hep Makedonya’da kaldı. Genç yaşında bir suikasta kurban gidecekti).

Avcılıkta Osmanlı Dönemi

Bizzat hükümdarın devlet işlerinden bunaldığında gerilimlerinden avcılık uğraşısı sayesinde kurtulduğu bir gerçek ise de Türk devletlerinde avcılık herkese açıktı. Oysa Ortaçağ Avrupası’nda av sadece kralın bir meşguliyeti idi ve hattâ asiller bile onun izni çerçevesinde ancak belli hayvanları avlama iznine sahiptiler. Köylüler için ise av kesinlikle yasaktı ve ağır cezaları mucip idi. Osmanlı sultanlarının da maiyetleriyle beraber av sporu yaptıklarını biliyoruz; hattâ av esnasında dinlenmeye yarıyan bazı şirin av köşklerinin günümüze ulaştığını görüyoruz. Koşuyolu’nda Vâlidebağ Öğretmenler Huzurevi yanındaki tarihî küçük köşk bunlardan birisidir ve etrafı bugün dahi bütün seyrelmişliğine rağmen yeşillik / koruluk bir alandır.

Selim İleri'nin bir ekran sohbetinde (Eylül 2008, TRT-2, Okudukça Programı) belirttiği gibi on altıncı asırda Nişancı Feridun Ahmet Paşa bugünkü Emirgân'da bahçeler ve biri av köşkü olmak üzere konaklar yaptırmıştı. Bir asır sonra IV. Murat Revan seferi dönüşünde [Revan'ı kendisine savaşız teslim eden Acem kumandan] Emirgüneoğlu'na koruyu, köşkleri, bahçeleri armağan edecekti [Semtin adı da buradan gelir]. Emirgân mıntıkasında o dönemde avın çok bereketli olduğu ortadadır.

TRT'de oynatılan bir Üsküdar belgeselinde belirtildiği üzere Padişah I. Ahmed'in Üsküdar sırtlarında avlandığı bilinmektedir. Tahta çocukken geçen IV. Mehmet yetişkin yaşına ulaştığında vakanüvislerce "Avcı Mehmet" diye anılmıştır. Av partilerine fevkalâde meraklı bir padişahtır. (İkinci Viyana kuşatması 1683 tarihinde bu padişahın emriyle, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasında bir orduyla düzenlenmiştir).

Yarcı'nın (Ocak 2009: 6) kaydettiği gibi Osmanlı döneminde Tanzimat Fermanı'nın kabûlünden itibaren av ve avcılık hukuku bakımından da bir dönüm noktasına girildi. Buna göre artık "avlanmak için seçilecek mahaller önceden ilân edilir; ilânnâmelerde yasaklara yer verilirdi. Özel mülkler, çiftlik ve benzeri araziler, sahibinin izni olmadıkça avlanmak maksadıyla kullanılamazdı. Meselâ, XIX. yüzyılın ortalarında, İstanbul'da Hatice Hatun'un çiftliği arazisindeki Saz gölünde avlanmak isteyenlere önceleri izin verilmiş; fakat, göle gelenlerin sayısı zamanla artınca Hatice hanım kendilerinden şikâyetçi olmuştu".

Modern Zamanlarda Avcılık Hevesi

Cumhuriyet döneminde ise avcılığa hukuksal yaklaşım iyice ilerleme kaydetti. 1937 senesinde kara Avcılığı Kanunu çıkartıldı. O tarihte av konusunda Ziraat Vekilliği (Tarım Bakanlığı) yetkili idi. 2003 Tarihli yeni kanuna kadar o kanun yürürlükte kaldı.

Günümüz insanı tarafından avcılık faaliyeti belli birkaç maksat doğrultusunda yapılabilir. Bu maksatlar bazı hallerde iç içe geçerek birbirlerini tamamlayabilirler. Meselâ et bulmanın zorlaştığı durumlarda avcılık hobisi birden et gıdasını takviye eden pratik bir boyut kazanabilir.

Cumhuriyet dönemi avcılarında biri olan ve Prenses Zeyneb Hâlim Hanım'ın av partilerine de refakat etmiş bulunan Sait Selâhattin Cihanoğlu (3) anılarında, avcı dostu Abbas Celâloğlu ile birlikte İskoçya'daki mühimmat fabrikalarını gezmeğe gittiklerinde nasıl av partilerine katıldıklarını; sansar, ada tavşanı, yaban ördeği, grouse (Britanya'ya ait tombul civciv palazı görünüşünde benekli bir kuş) vurduklarını ve İngiliz avcılara kendilerinden bahsettirdiklerini yazar. İkinci Dünya savaşı henüz sonuçlanmış olup ülkede gıda durumu çok kötüdür: "Kasap dükkânları önünde kuyruk olmuş, kadınlı erkekli yüzlerce Londralı! Sıralarını bekliyorlar. Eti alanlar alıyor. Kuyruk sonu kalanlara et kalmıyordu. Kasap 'et bitti!' diye bağırdığı zaman, yüzlerinde hüznün ve ıstırap izleri olan insanların, tek bir kelime söylemeden elleri boş olarak döndüklerini teessürle görmüşümdür" (Cihanoğlu Aralık 2006: 60). Sait Selâhattin Bey bu vesileyle avcılarının et bulma konusunda ne kadar talihli olduklarını açıkça yazmaz ama zımnen bunu demeye getirir.

Avcılıkta belli amaçların birbirleriyle örtüşebilmelerine rağmen; gerek öncelikler ve gerekse inceleme kolaylığı açısından; avcılığın amaçlarını kabaca üç ana tasnife koyan bir kurgulama uygundur. Bu kaba tasnifleri ise beslenme, boş zamanlar meşgalesi

ve kazanç olarak tanımlayıp öylece ele almak mümkündür. Üçüncüsü olan ve maalesef yaban hayatını bitirme noktasına getiren maksat bunlar içinde en hayırsız ve yanlış olanıdır. Türkiye’de bu anlamda av hayvanı katli yapıldığı söylenemez. Aksine bir tutku olan avcılık masraflı ama müptelâsı için vazgeçilmez bir meşgaledir.

SONUÇ

Eskiden beri Türkler’in meşgul olduğu avcılık günümüzde de bir spor ve hobi anlamında Türk toplumunda çok revaçtadır. Erkekliği kışkırtan, yiğitliği yücelten geleneklerden beslenen ve silâha — hem de gereğinden çok fazla— kıymet veren Türk kültürü avcılık için elverişli bir sosyal ortam sunmaktadır. Avcılık, av tüfeği edinmeyi ve kullanmayı meşrulaştırıp sorunsuz hâle getirmesiyle de diğer sporlardan ayrı bir câzibe taşır.

Av fişğinde saçmalar, atom ağırlığı ağır ve ergime derecesi düşük ve dolayısıyla işlenmesi kolay olan kurşun (lead, Pb) metalinden yapılır. Bazı araştırmacıların farkına vardıkları üzere, Türkçe’de “kurşun” kelimesinin aynı zamanda “mermi” anlamında yaygın olarak kullanılması bir tesadüf olmasa gerektir.

NOTLAR

1) Özbekçe’yi doğru telâffuz açısından transkripsiyon açıklaması:

/â/ Yuvarlak söyleyişle meyilli /a/ sesi verir.

/ ä / Açık /e/ sesi verir.

/ γ / Art damaktan /g/ sesi verir.

/x/ Gırtlaktan /h/ sesi verir.

/q/ Art damaktan /k/ sesi verir.

/â/ Yuvarlak söyleyişle meyilli /a/ sesi verir.

/ ñ / Burundan /n/ sesi verir.

2) Masalı, 2000’li yılların ortalarında bir özel televizyon dizisi olarak oynatılan ve geniş kitlelerce beğenilen “Ekmek Teknesi” adlı yapıtta Hasan Kaçan’ın canlandırdığı Herodot Cevdet karakteri de dile getirerek belleklerde tâzelemiştir. Anılan karakter, dizinin her bölümünde mahalle kahvesine gelip ille de bir hikâye, halk masalı veya tarihten bir yaprak anlatan; bu sunumu da her defasında kendine özgü mizahî öğelerle bezeyerek renklendiren, mürekkep yalamış bir mahalle sâkinidir. Bir nev’i modern meddah işlevi görür. Kahvede “âlemin kralı” lâkabıyla anılır; büyük saygı celp eder. Anlattıkları, içerdiği güldürü unsurlarına rağmen çoğunlukla acıklı ve düşündürücüdür. Mutlaka ibret vericidir.

Ekmek Teknesi adlı popüler dizide Hasan Kaçan’ın Herodot Cevdet sıfatıyla büyük bir kültür hizmeti yaptığını teslim etmek gerekir. Mizah çeşnisi içinde olmasına rağmen bir çok kültür unsuru ancak onun taşıyıcılığı ve aktarıcılığı marifetiyle çok genç

kuşakların dikkatine gelmiştir. Belki “mizah çeşnisine rağmen” diyecek yerde “mizah çeşnisi sayesinde” desek daha anlamlı bir söz etmiş oluruz. Artık gazetelerde pehlivan tefrikaları çıkmadığına, kış geceleri mısır patlatan ve masal anlatan haminneler kalmadığına, köy odalarında okunan Hz. Ali’nin cenklerine dair destanlar basılmadığına göre; bu gibi motifler; Herodot Cevdet’in anlatısı olmasaydı yeni kuşaklara galiba hiç ulaşmayacaktı! Sandviçle beslenen, internette gezinen gençlik, kimliğini tanımlayan kökenlerini iyice unutacaktı. Oysa toplumsal belleğin korunması ve nesillerin birbirlerine eklenmesi açısından eski masalların, deyim ve atasözlerinin, menkıbelerin yaşaması gerekir: Zaten bir millet, bizatihi tanımında, geçmiş ve gelecek kuşakları da şimdikiyle birlikte kapsar. Türkiye gibi nüfusu genç bir toplumda, hızlı şehirleşme, bazı kötü töreleri biçtiği kadar iyi ve güzel değerleri taşıyıcı söylenceleri, insancıl diğergâmlığı, misafirperverliği de çok aşındırabiliyor.

3) Sait Cihanoglu, Abbas Celâloğlu isimli bu “eski tüfek” pîr avcılar; Türkömer ‘ün eserinin bir sayfasında (Nisan 2008: 175) Edirne’de 1931’de çekilmiş bir fotoğrafta üzerine onlarca kuş asılı bir kamyonetin önünde görüntülenmektedirler. Bir başka sayfada (Nisan 2008: 23) iki avcı Karacabey-Poyrazbahçe’de 1940’ta çekilmiş bir fotoğrafta duvara gerilmiş iki sıra ipe çamaşır misâli asılmış onlarca kaz ve ördek önünde yine birlikte dirler. Görüntülerde bugünkü anlayışa göre av limitleri çok aşılmış ise de ilk fotoğrafta 1937 tarihli Eski Kara Avcılığı Kanunu bile henüz çıkmamıştır. İkinci fotoğrafta kanun henüz üç seneliktir ve muhtemelen kanuna dayalı MAK kararları ve av limitleri daha oluşturulmamış veya bugüne göre fazla müsamahalı tutulmuştur.

KAYNAKLAR

- CİHANOĞLU, Sait Selâhattin (Aralık 2006). “İngiltere ve İskoçya’daki Avcılığım”, *Avdoğa Dergisi*, sayı 43, ss.60-61.
- HONIGMAN, John J. (1972). “North America”, HSU, Francis L. K.ed.: *Psychological Anthropology*, new edition, Schenkman publishing Company, Inc., Cambridge, Massachusetts.
- LAMB, Harold (1992). *Cengiz Han’ın Liderlik Sırları*, (Çev. Cem Erçin), Alkım Yayıncılık-Kitapçılık, Ankara.
- LEWIS, Geoffrey (1968). *la Turquie: le déclin de l’Empire, les réformes d’Ataturk, la République moderne*, (İngilizce’den Fransızca’ya çeviren: Pierre Willemart), Marabout Université, Verviers.
- ÖZ, Aynur (Bahar 2000). “Hayvanlarla İlgili Özbek Atasözleri”, *Türk Dünyası (Dil ve Edebiyat Dergisi)*, sayı 9, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- ÖZTELLİ, Cahit (w. date). *Evlerinin Önü (Bütün Halk Türküleri)*, Hürriyet Gazetesi yayını, Cağaloğlu, İstanbul.
- TANYOL, Cahit (2007). *Kuruluş ve Fetih Destanı*, üçüncü baskı, Pozitif Yayın, Samandıra, İstanbul.

Türkler’de Avcılık

TÜRKÖMER, Derin (Nisan 2008). Avcı Prenses Zeyneb Hâlim ile Sohbetler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

YARCI, Güler (Ocak 2009). ”Osmanlı’da Avcılık Yasaları”, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 1. yıl, (“Türk Kültüründe Av” konulu) 1. sayı, İstanbul.